

*Χαιρετισμός του Μακαριστάτου
Αρχιεπισκόπου Αθηνών & Πάσης Ελλάδος*

κ.κ. Χριστόδουλου

Εξοχότατοι εκπρόσωποι της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν, Ελλογιμότατοι κυρίες και κύριοι σύνεδροι,

Από καρδιάς ευχαριστώ τον ελλογιμότατο Πρύτανη του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών καθηγητή κ. Ιωάννη Βαβούρα, καθώς επίσης τους άλλους διοργανωτές του συνεδρίου αυτού, με το ιδιαίτερος σημαντικό θέμα. Πριν πω δύο λόγια επί του θέματος, επιτρέψτε μου να εκφράσω τη λύπη μου διότι ανειλημμένες υποχρεώσεις δεν μου επιτρέπουν να είμαι μαζί σας και να γευθώ τους καρπούς των γνώσεων των εκλεκτών εισηγητών.

Χαρακτήρισα το θέμα του συνεδρίου ιδιαίτερος σημαντικό, όχι από φιλοφρόνηση. Η επίδραση του Αριστοτέλους σε Ανατολή και Δύση δεν αμφισβητείται. Έχει βρεθεί, όμως, στο επίκεντρο μιας μυθολογίας, η οποία κατασκευάστηκε πολύ μετά τους Μέσους Χρόνους, την εποχή που η Δυτική Ευρώπη έδινε σκληρό αγώνα ενάντια στον παπισμό. Οι λόγιοι της εποχής εκείνης, με κορυφαίο τον Βολταίρο, όρισαν τον Μεσαίωνα ως περίοδο πνευματικού σκότους. Καθώς ελέγχθη, «το μόνο φως, ήταν αυτό που έβγαινε από τις φωτιές της Ιερής Εξέτασης».

Έτσι διαδόθηκε ο μύθος ότι τα κείμενα των αρχαίων Ελλήνων καταστράφηκαν στην περίοδο του Μεσαίωνα από τους χριστιανούς. Έτσι διαδόθηκε ο μύθος ότι τον Αριστοτέλη τον έμαθαν οι Δυτικοί χάρις στις μεταφράσεις των Αράβων.

Η σημερινή επιστήμη, έχει βεβαίως ανατρέψει αυτά τα μυθεύματα. Έχει διαπιστωθεί ο μεγάλος αγώνας των Ορθοδόξων Ελλήνων να αντιγράψουν και να διασώσουν τα έργα των αρχαίων Ελλήνων. Έχουν γίνει γνωστά “τα αντιγραφικά κέντρα” που ίδρυσαν οι βυζαντινοί λόγιοι, κυρίως δε οι Καισαρείας Αρέθας και ο Μέγας Φώτιος. Έχουν γίνει γνωστά τα κέντρα αντιγραφής και διαφύλαξης αρχαίων κειμένων που υπήρχαν στο Άγιο Όρος, στα Μετέωρα, στην Πάτμο, στην Κων-

σταντινούπολη, στη Θεσσαλονίκη και σε πάρα πολλά ακόμη μοναστήρια.

Ειδικότερα σε σχέση με το θέμα του συνεδρίου σας, μελετήθηκε διεξοδικά ποια έργα του Αριστοτέλη μεταφράστηκαν στα λατινικά, κι από ποιο πρωτότυπο. Αποδείχθηκε αυτό που όλοι οι μη ειδικοί φιλόλογοι μελετητές των Πατέρων της Εκκλησίας γνωρίζαμε: η γνώση των αρχαίων κειμένων και η παρουσία των πνευματικών μεγεθών της αρχαιότητας είναι συνεχής και αδιάσπαστη μέσα στην ελληνορθόδοξη γραμματεία των Μέσων Χρόνων. Πολλοί σοφοί, Χριστιανοί, Εβραίοι και Μουσουλμάνοι στο θρήσκευμα, αλλά και επίσης πολλοί άλλοι διανοούμενοι μελέτησαν, τον Αριστοτέλη, λίγοι από το πρωτότυπο, οι πολλοί από μεταφράσεις, τον κατενόησαν ο καθένας με βάση τα πιστεύματά του και τον χρησιμοποίησαν, εμμέσως ή αμέσως, στα δικά τους έργα. Διότι τον Αριστοτέλη και τον Πλάτωνα ο διανοούμενος οποιασδήποτε εποχής και πολιτισμικής παράδοσης δεν μπορεί να τους προσπεράσει. Οφείλει να τους μελετήσει, έστω κι αν εντέλει τους απορρίψει, ή κρατήσει τα κατά την άποψη του σημαντικότερα σημεία της φιλοσοφίας τους.

Οι Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας και κυρίως οι Καππαδόκες Βασίλειος ο Μέγας, ο αδελφικός φίλος του Γρηγόριος ο Θεολόγος και ο αδελφός του Βασιλείου Γρηγόριος ο Νύσσης ήσαν πρώτον μεγαλοφυείς στο πνεύμα, δεύτερον έξοχοι κάτοχοι της κλασικής Ελληνικής Παιδείας, της οποίας ολοψύχως μετείχαν, και τρίτον με βαθύτατα χριστιανικά βιώματα. Και οι τρεις γνώρισαν την φιλοσοφία του Αριστοτέλη και οι τρεις την αντιμετώπισαν κριτικά.

Στο σημείο αυτό οφείλομε να πούμε ότι από τους χρόνους του Μεγάλου Αλεξάνδρου η ελληνική κουλτούρα γίνεται γνωστή στην Περσία και σε όλη τη Μέση Ανατολή και η ελληνική γλώσσα γίνεται η κοινή γλώσσα όλων των λαών της τότε Οικουμένης. Επίσης η ελληνική κουλτούρα κατακτά και την παντοδύναμη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, στην οποία είχαν υποταγεί οι Έλληνες. Στη συνέχεια και χάρη στη χριστιανική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, την κακώς λεγομένη Βυζαντινή, από πολύ ενωρίς και συγκεκριμένως από τον Δ' αιώνα αναπτύσσονται διπλωματικές σχέσεις με τους Πέρσες και τους Άραβες στην Ανατολή και από τον Στ' αιώνα με τους Οστρογότθους, τους Βησιγότθους και με άλλους λαούς στη Δύση κι έτσι εμμέσως επανεισάγεται η ελληνική κουλτούρα. Ειδικότερα για τη Δύση και σύμφωνα με τη γνώμη του Γάλλου λογίου Etienne Gilson η μεσαιωνική της δια-

νόση πέρασε δύο βασικές κρίσεις και τις δύο κάτω από την επίδραση της επανεισαγωγής της ελληνικής φιλοσοφίας: πρώτα τον δωδέκατο και δέκατο τρίτο αιώνα με την αποδοχή του Αριστοτέλη μέσω των Αράβων της Ισπανίας και δεύτερο τον δέκατο πέμπτο αιώνα, όταν πολλοί Έλληνες λόγιοι πέρασαν στη Δύση. Να σημειώσω απλώς ότι τα κείμενα διατηρήθηκαν στους αιώνες μέσω μορφωμένων αντιγραφών που οι περισσότεροι ήσαν μοναχοί.

Προχώρησε όμως και η επιστημονική μελέτη της δυτικής μεσαιωνικής γραμματείας, και κατερρίφθη ένας ακόμη μύθος, κατά τον οποίο ο Αριστοτέλης ήταν άγνωστος στους συγγραφείς του δυτικού Μεσαίωνα, και ότι τάχα όταν έγινε γνωστός («μέσω των Αράβων»), άρχισε το ξίλωμα του παπισμού και η Αναγέννηση.

Ο Αριστοτέλης υπήρξε ασφαλώς κορυφαία μορφή, με ιδιαίτερως μεγάλη επίδραση και πριν και μετά τον Μεσαίωνα, σε όλη τη χριστιανοσύνη. Ο Αριστοτέλης δεν έχει ανάγκη τους μύθους των αντιπαπικών για να τιμηθεί.

Έχει ιδιαίτερη σημασία το συνέδριο σας και διότι γίνεται σε συνεργασία με την ισλαμική δημοκρατία του Ιράν. Ελπίζω και εύχομαι να δώσετε απαντήσεις σε καίρια ερωτήματα, όπως: είχε πράγματι ο Αριστοτέλης επίδραση στην ισλαμική διάνοψη; Ή μήπως είχε ειδικώς στην ιρανική, με κορυφαία τη μεγάλη μορφή του Αβικέννα (Ibn Sina), και στα ισλαμο-ιουδαϊκά κέντρα παιδείας της Ισπανίας, με τον Αβερρόη και τους άλλους;

Το συνέδριο σας, ελπίζω και εύχομαι ότι θα αποτελέσει σταθμό στην επιστημονική έρευνα των Μέσων Χρόνων. Δεν είναι, καθώς γνωρίζετε, ανεπτυγμένος ο κλάδος. Μας λείπουν ακόμη οι κριτικές εκδόσεις, τα σχόλια τα βασισμένα όχι σε ιδεολογίες αλλά σε επιστημονική μελέτη των πηγών. Με χαρά μου παρακολουθώ ότι και στην Ελλάδα, χάρις στο έργο λίγων πρωτοπόρων, οι μεσαιωνικές σπουδές, αναπτύσσονται, και μπορούμε να ελπίζουμε ότι σύντομα θα καταλάβουν τη θέση που τους αξίζει.

Εύχομαι η διεθνής επιστημονική κοινότητα να ανατρέχει στα πρακτικά του συνεδρίου σας, και να βρίσκει στις εισηγήσεις σας τη στηριγμένη σε σπουδή και κριτική των πηγών γνώση για την επίδραση του Αριστοτέλη σε Ανατολή και Δύση.